

УДК 316.614.

ВИХОВНА СКЛАДОВА У СИСТЕМІ ОСВІТИ

Агаларова Карина Адільївна

доцент кафедри соціології та політології

Національний технічний університет

«Харківський політехнічний інститут»

Авторське резюме

У статті розглядається роль виховної складової у системі освіти. Зазначається, що виховання є найважливішою функцією суспільства. соціальним за своєю природою, його сутність полягає в організації процесу соціалізації індивідів, і, зокрема, молодого покоління. Зазначається, що між вихователем і вихованцем складаються соціальні відносини, які базуються на певній нормативно-ціннісній системі і виявляються в різних формах.

У статті проаналізовано теоретичні принципи, за допомогою яких можна організувати процес виховання в навчальному закладі. Зроблено висновок, що виховання органічно пов'язане з навчанням, дані види діяльності взаємодоповнюють і взаємозбагачують один одного. У процесі освіти навчання повинне мати виховний характер, а виховання містити в собі навчання.

Ключові слова: виховання, освіта, виховний процес, виховна система.

ВОСПИТАТЕЛЬНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ

Агаларова Карина Адильевна

Авторское резюме

В статье рассматривается роль воспитательной составляющей в системе образования. Отмечается, что воспитание является важнейшей функцией общества. социальным по своей природе, его сущность заключается в организации процесса социализации индивидов, и, в частности, молодого поколения. Отмечается, что между воспитателем и воспитанником складываются социальные отношения, основанные на определенной нормативно-ценностной системе и проявляются в различных формах.

В статье проанализированы теоретические принципы, с помощью которых можно организовать процесс воспитания в учебном заведении. Сделан вывод, что воспитание органически связано с обучением, данные виды деятельности взаимодополняют и взаимообогащают друг друга. В процессе образования обучение должно иметь воспитательный характер, а воспитание включать в себя обучение.

Ключевые понятия: воспитание, образование, воспитательный процесс, воспитательная система.

EDUCATIONAL COMPOSITION IN THE SYSTEM OF EDUCATION

Karina Agalarova

Abstract

The article deals with education as a social phenomenon and the role of an educational component in the education system. It is noted that a significant role in the formation of a highly educated and cultural person belongs to education, which, for the successful organization of the educational process and management, is capable of solving this issue. It is noted that education is the most important function of society and as a social phenomenon depends on the norms, rules, traditions, values that exist in a society that determine the behavior of the individual.

It is emphasized that the social institute of education has its own goal, aimed at organizing the educational process in society. He has certain functions that help in achieving this goal, as well as relevant institutions and facilities (research institutes, educational and educational institutions). The educational process is carried out through the use of various educational methods, technologies, systems. It is stressed that today, the questions concerning the educational system in the modern Ukrainian society are topical. The transformational processes taking place in the life of Ukrainian society require fundamentally new approaches to the organization of educational work in educational institutions, including in higher education.

The article analyzes the theoretical principles by which it is possible to organize the process of education in an educational institution.

It is emphasized that education is a separate kind of educational activity as activity in forming of certain value orientations, ideals, which results in the socialization and inculturation of the individual. This activity is about self-development of an individual, formation of his spiritual culture. It is concluded that education is organically linked with learning, these activities complement each other and mutually enrich each other. In the process of education, education should have an educational character, and education should include education.

Also, the article analyzes specific forms and functions of education. It is concluded that education represents a complex social phenomenon, which includes a variety of social interactions and relationships, which, in turn, are realized in the corresponding social institute.

Key words: education, education, educational process, educational system.

Постановка проблеми. Значна роль у формуванні високоосвіченої і культурної особистості належить освіті, яка за вдалої організації навчально-виховного процесу і управління ним здатна вирішити це питання.

Виховання є найважливішою функцією суспільства від часів виникнення людства. Без передачі історичного досвіду, традицій, цінностей від одного покоління іншому неможливий його подальший розвиток. Сучасні науки приділяють велику увагу питанням виховання, оскільки виховання впливає на становлення особистості індивіда. Тому, дана проблематика є актуальною для кожного соціуму, в тому числі і сучасного, виступає предметом аналізу і вивчення й вимагає своєї реалізації на практиці.

Метою цієї статті є дослідити значну роль виховної складової у системі освіти.

Аналіз наукових досліджень. Становлення соціології освіти в Україні пов'язане з багатьма вченими-соціологами. Серед вітчизняних дослідників гідний внесок в соціологію освіти зробили В. І. Астахова, яка досліджує соціальні проблеми вищої школи. В. С. Бакіров, М. П. Лукашевич, Ю. О. Чернецький, які розглядають освіту як соціальний інститут. А. М. Герасіна, Є. А. Подольська, які розглядають освіту як соціально-культурний процес, Ю. М. Комар, В. О. Лозовий, В. С. Журавський, у полі діяльності яких проблеми самореалізації та самовиховання особистості в системі освіти, Н. Ф. Головатий, який досліджує проблеми студентства, як соціальної групи.

Виховання як соціальний феномен залежить від норм, правил, традицій, цінностей, що існують у суспільстві, які детермінують поведінку індивіда.

Виховання є соціальним за своєю природою, його сутність полягає в організації процесу соціалізації індивідів, і, зокрема, молодого покоління.

Процес соціалізації відбувається складно, оскільки здійснюється постійне подолання конфлікту між мірою адаптації людини в суспільстві та ступенем її відокремлення, індивідуалізації. Баланс між адаптацією і відокремленням багато в чому залежить від виховання.

Зміст виховання може залежати й від того, у яких сферах громадського життя воно відбувається: навчальний заклад, підприємство та ін.

Тобто, соціальне у формі виховання входить у різні форми суспільних відносин: економічні, політичні, релігійні, моральні і проявляється у відповідних напрямках виховання: трудове, політичне, релігійне, моральне та ін. Соціальний характер виховання підтверджується і тим, що цей процес протікає у формі взаємодії між суб'єктом і об'єктом виховання, що спирається на певну систему норм, ідеалів, цінностей, які панують у суспільстві.

Ефективність виховного процесу є відображенням освіченості і культури суспільства.

Відносини між вихователем і вихованцем будуються на певній нормативно-ціннісній основі. Суспільні норми, правила, ціннісні орієнтації передаються тим, кого виховують за допомогою взаємодії з вихователями.

Виховні взаємодії можуть бути безпосередніми (наприклад, у ході навчальної лекції) і опосередкованими (між автором підручника і читачем, між творцями кінофільму і глядачами і т. ін.) [1, с. 65].

Таким чином, між вихователем і вихованцем складаються соціальні відносини, які базуються на певній нормативно-ціннісній системі і виявляються в різних формах. Для підтримки виховних відносин суспільство включає їх у систему соціального контролю як одного із соціальних інститутів. Завдяки чому, поведінку

індивідів відповідає нормам і цінностям, прийнятим у даному суспільстві.

Виховання як соціальний інститут являє собою систему закладів у яких інститути виконують роль вихователів, організують і регулюють поведження вихованців.

Як соціальний інститут виховання має свою мету, спрямовану на організацію виховного процесу в суспільстві. Йому властиві певні функції, які допомагають у досягненні даної мети, а також відповідні установи і засоби (науково-дослідницькі інститути, освітні і виховні заклади, та ін.).

Виховний процес здійснюється за допомогою застосування різноманітних виховних методик, технологій, систем (наприклад, за допомогою засобів масової інформації, художньої літератури і мистецтва та ін.) [1, с. 66].

Виховний процес допомагає здійснити процес соціалізації, забезпечує його інтеграцію та єдність.

Однак, виховання не вичерпується перерахованими вище соціальними елементами, воно може бути розглянуто і як соціальна система.

Застосовуючи системний підхід до виховання, можна виділити його елементи, до яких належать вихователь (суб'єкт) і ті, кого виховують (об'єкти), що перебувають у тісній взаємодії і активному взаємозв'язку. Тому той, кого виховують, може бути представлений не тільки як пасивний об'єкт зовнішнього виховного впливу, але і як суб'єкт, який завдяки наявності соціального досвіду здатний активно впливати на вихователя. [1, с. 66].

До елементів системи виховання відноситься: родина, громадські організації, що займаються питаннями формування особистості, соціальні інститути виховання, серед яких дошкільний заклад, школа, вуз, культурно-освітні заклади, науково-дослідні інститути, ЗМІ та ін.

Сьогодні є актуальними питання стосовно виховної системи в сучасному українському суспільстві. Трансформаційні процеси, що відбуваються в життєдіяльності українського суспільства, вимагають принципово нових підходів до організації виховної роботи в навчальних закладах, у тому числі і у вищій школі.

У нових умовах перед вузами встають нові завдання, пов'язані із соціалізацією студентської молоді, з розвитком у неї таких якостей, як високий професіоналізм, креативність, відповідальність, уміння швидко орієнтуватися в постійно мінливій ситуації, приймати самостійні рішення, мобільність, наявність потреби в постійному відновленні знань, у саморозвитку і самовдосконаленні.

Організація виховної роботи в навчальних закладах України базується на ряді концептуальних положень Конституції України, Закону «Про освіту», державної Національної програми «Освіта» та інших нормативно-правових актів. Крім того, виховний процес спирається на ряд методологічних принципів, що склались у суспільстві.

У літературі широко розповсюджене визначення принципів виховання як сукупності вихідних теоретичних положень, які визначають способи взаємодії цілей і засобів їхнього досягнення (зміст, метод і форма) у теорії і практиці виховного процесу.

При відомій стабільності принципи виховання покликані бути динамічними і схильними до змін під впливом економічних, соціально-політичних, соціокультурних умов життя суспільства, а також під впливом освітніх систем інших країн і тих процесів, які відбуваються в самому освітньому процесі.

У нинішніх умовах в Україні принципи виховання зазнають змін, збагачуються новим змістом, в них відбиваються потреби держави, суспільства і особистості.

Принципи, на які покликане спиратися сучасне українське виховання, будуть включати як кращі досягнення минулих поколінь, так й інноваційні процеси, що складаються у світовому освітньому співтоваристві.

До даних принципів потрібно віднести: принцип системності, що дозволяє реалізувати всі функції виховної діяльності в комплексі на всіх ступенях освіти і сприятливому цілісному розвитку індивіда; принцип природовідповідності, що забезпечує гармонію між природою і людиною, його природженими здібностями, генотипом, анатомічними, фізіологічними, психологічними, етнічними ознаками, особливостями ментальності; принцип єдності соціального і індивідуального у виховному процесі базується на розумінні людини як члена світового співтовариства і даного суспільства, що реалізує себе, своє призначення завдяки колективній взаємодії з іншими людьми; принцип культуровідповідності дає можливість проникнути в історію і культуру народу, відчувати себе частиною культури минулого, сьогодення й майбутнього. Цей принцип тісно переплітається із принципом наступництва; принцип наступності і послідовності виховання націлений на побудову моделі становлення особистості в процесі безперервного освітнього процесу; принцип єдності історичного і логічного, етнонаціонального і загальнолюдського у вихованні спрямований на розвиток сутнісних основ особистості, він виявляється в любові до свого народу, у повазі до його культури, традицій, звичаїв, а також – у повазі культури інших народів, в оволодінні цінностями української і світової культури; принцип гуманізації і гуманітаризації припускає, з одного боку, насичення процесу навчання гуманітарним знанням, а з іншого – впровадження гуманних відносин між тими, хто вчить, і тими, хто вчиться; побудову освітнього процесу з позицій особистісно орієнтованого підходу; принцип єдності навчання і виховання – навчання, що виховує, дозволяє не тільки придбати знання, але й сприяє виробленню позитивного, емоційного, ціннісного відношення до них; принцип співробітництва і партнерства між вчителем і учнем сприяє більш поглибленому процесу навчання, перетворенню учня в активного суб'єкта. На основі такої взаємодії складається з без примуса, навчання як реалізації свого бажання,

навчання як задоволення; принцип диференціації і індивідуалізації виховного процесу гармонічно поєднує індивідуальні і колективні форми виховання; принцип інтеграції традиційних і інноваційних форм виховної роботи передбачає не тільки проходження кращим зразкам виховної діяльності, використання традиційних методів і форм, але й впровадження нових, які б гармонійно поєднувалися із класичними формами виховання; принцип розвитку творчої активності, самодіяльності молоді припускає прояв ініціативи, творчості і відповідальності в діяльності учнів; принцип інтеграції виховної діяльності дозволяє здійснювати виховання на всіх ступенях освіти на єдиній ціннісній основі [1, с. 69].

Таким чином, спираючись на запропоновані теоретичні принципи, можна організувати процес виховання в навчальному закладі.

Дослідники виділяють різні напрямки виховної діяльності: громадянсько-патріотичне виховання, художньо-естетичне виховання, екологічне, політико-правове, військово-патріотичне, трудове та ін. У реальній дійсності дані напрямки тісно взаємозалежні, і процес виховання постає в єдності і цілісності.

Навчальні заклади є навчально-виховним середовищем становлення особистості, в якій умовно можна виділити такий її зріз, як виховний. Виховне середовище навчального закладу спирається на виховну діяльність, що відбувається у всіх сферах його життєдіяльності.

Основною діяльністю ВНЗ є освітня діяльність, у якій дослідники, як правило, виділяють такі її види: навчання і виховання. Сучасні процеси реформування освіти торкнулися і навчання, і виховання. У рамках нової освітньої парадигми навчання може бути представлено як діяльність, на основі якої відбувається входження індивіда в світ культури.

Іншим видом освітньої діяльності є виховання як діяльність щодо формування певних ціннісних орієнтацій, ідеалів, у результаті якої відбувається соціалізація і інкультурація особистості. Це діяльність щодо саморозвитку індивіда, формування його духовної культури.

Виховання органічно пов'язане з навчанням, дані види діяльності взаємодоповнюють і взаємозбагачують один одного. У процесі освіти навчання повинне мати виховний характер, а виховання містити в собі навчання.

Сучасний ВНЗ покликаний піклуватися про виховання особистості студента, що безпосередньо відбувається в навчальному процесі, у ході якого студенти долучаються до цінностей культури і у них формується ціннісне ставлення до світу та у позанавчальній сфері життєдіяльності студентів, до якої можуть бути віднесені різноманітні види позанавчальної діяльності, їхній зміст, характер, умови та ін.

Позанавчальна сфера життєдіяльності ВНЗ спрямована на виховання особистості студента, в тому числі його ціннісної системи, змістовне наповнення якої розкривається в ціннісних

орієнтаціях, реалізованих у різних видах активності. Ціннісні орієнтації характеризують соціальну активність особистості, до об'єктивних критеріїв якої можна віднести її спрямованість і зміст.

Аналіз даного критерію дозволяє виділити такі його показники, як участь: у роботі студентського наукового суспільства, наукових кружках, семінарах; у конкурсах, оглядах, турнірах, семінарах, фестивалях, спортивних змаганнях; у різних позанавчальних заходах: вечорах відпочинку, концертах, вітальнях та ін.; у роботі молодіжних громадських організацій, студентських клубів і трудових таборах.

Суб'єктивний критерій даної активності містить у собі: наявність ціннісних орієнтацій, стійких мотивів, ціннісних відносин, соціальних установок, співвідношення ціннісних орієнтацій і реального поведіння. Виділення і розмежування сфер виховання, безумовно і відносно. Так, розвиваючи в студентів здатність до творчості в навчальному процесі, ми тим самим сприяємо його прояву в позавиховному процесі: у науково-дослідній і трудовій діяльності та ін. З іншого боку, теоретичне навчання буде діючим тільки в тому випадку, коли студент свої знання зможе реалізувати на практиці – у поведінці, спілкуванні, інших видах діяльності.

Виховання проявляється в конкретних формах. Під формою ми розуміємо організаційне закріплення діяльності, спрямованої на об'єднання її методів і засобів відповідно до певних цілей. Виховні форми підрозділяються:

- на масові (культурні, спортивні, професійні та ін. заходи, наприклад, День студента, День факультету, День «Alma Mater» та ін.);
- на групові (наприклад, кураторство, наставництво, кружки, клуби за інтересами, секції та ін.);
- на індивідуальні (різні види робіт зі студентами).

Ефективність даних виховних форм може бути виявлена за допомогою соціологічних досліджень, опитувань, які організують у навчальних закладах соціологічні лабораторії, центри соціального моніторингу і діагностики.

Всі елементи системи виховання пов'язані між собою і спрямовані на забезпечення її функцій.

До основних функцій системи виховання можуть бути віднесені: культурологічна (спрямована на формування особистісної культури індивіда. Завдяки вихованню та освіті накопичені культурні цінності зберігаються, передаються, збагачуються і поповнюються), соціалізаційна (забезпечує входження індивіда в соціальне життя суспільства, координація та управління шляхом виховання спрямованістю преребігу процесу соціалізації), ціннісноутворююча (накопичення і розвиток інтелектуального та духовного-морального потенціалу країни у всіх типах і видах навчально-виховних та освітніх закладах. Освіта та виховання забезпечують формування світогляду людини, його ціннісних орієнтацій і моральних принципів), нормативна (залучає індивіда до

соціальних норм, закріплює зразки соціального поведіння), соціального контролю (вироблення певних групових реакцій поведіння індивіда відповідно до цінностей і норм, прийнятих у суспільстві); інтегративна (об'єднує індивідів на основі вироблених у них цінностей, норм, традицій, звичаїв, прийнятих у даному суспільстві, та ін.) [1, с. 72].

Висновки. Таким чином, виховання являє собою складний соціальний феномен, що включає в себе різноманітні соціальні взаємодії й відносини, які, у свою чергу, реалізуються у відповідному соціальному інституті.

Виховання як відкрита соціальна система взаємодіє з іншими соціальними системами (родина, суспільство, освіта та ін.). Система виховання тісно взаємозалежна із системою навчання. Навчання і виховання можуть бути подані як підсистеми єдиної системи освіти, в якій всі елементи взаємодіють між собою і спрямовані на формування і розвиток особистості учня.

Список використаних джерел

1. Конспект лекцій з дисципліни «Соціологія освіти та виховання» для студентів спеціальності 6.030101 «Соціологія» / Уклад. Агаларова К. А. – Харків : НТУ «ХПІ», 2018. - 98 с.
2. Освіта в сучасній Україні. - http://pidruchniki.com/12461220/pedagogika/osvita_suchasniy_ukrayini.

References

1. Konspekt lektsii z disciplini "Sociologiya osviti ta vihovannya dlya studentiv specialnosti" 054 "Sociologiya" / Yklad. Agalarova K. A. - Harkov : NTU. 2016. - 98 S.
2. Osvita v suchasni Ukraini. - http://pidruchniki.com/12461220/pedagogika/osvita_suchasniy_ukrayini.

Агаларова Карина Адільївна — кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри соціології та політології, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут».

Адреса: вул. Кирпичева, 2, м. Харків, Україна, 61002.

Агаларова Карина Адильевна — кандидат социологических наук, доцент, доцент кафедры социологии и политологии, Национальный технический университет «Харьковский политехнический институт».

Адрес: ул. Кирпичева, 2, г. Харьков, Украина, 61002.

Agalarova Karina Adilievna — candidate of Science (PhD) in Sociology, docent (assistant professor), docent (assistant professor) at the Department of Sociology and Political science National Technical University «Kharkov Polytechnic Institute».

Address: Kirpicheva str., 2, Kharkov, Ukrainian, 61002.

e-mail: karinaagalarova18@gmail.com

Стаття надійшла до редакції 10.11.2018 р.